

DOI: 10.21005/pif.2020.43.A-01

QUALITY OF SOCIAL LIFE IN SELECTED PUBLIC SPACES OF WARSAW'S PRAGA-PÓŁNOC

JAKOŚĆ ŻYCIA SPOŁECZNEGO W WYBRANYCH PRZESTRZENIACH PUBLICZNYCH WARSZAWSKIEJ PRAGI-PÓŁNOC

Ewa Jarecka - Bidzińska

dr inż. arch., adiunkt

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1289-9784>

Wydział Geodezji i Kartografii
Politechniki Warszawskiej
Katedra Gospodarki Przestrzennej i Nauk o Środowisku Przyrodniczym

ABSTRACT

The most important aspect of public spaces is the social value that determines interactions and creates social bond. Important places are enlivened by random pedestrians users and actors. The significance and nature of public spaces are determined by many complex factors, including cultural heritage, sociability, diversity of functions, aesthetics and accessibility. The author presents characteristics and analysis of selected public spaces of Warsaw's Praga - Północ. The conclusions of the study allow to state the essence of making and remaking public spaces.. The aim of this is to define the proposal of spatial design activities that enhance the attractiveness of the local community, foster social integration and include, among others: squares, markets, squares and streets.

Key words: Praga-Północ, public spaces, social life.

STRESZCZENIE

Najważniejszym aspektem przestrzeni publicznych jest walor społeczny, który decyduje o interakcjach i kształtowaniu więzi międzyludzkich. Miejsca ważne są ożywione przez aktorów, użytkowników lub przypadkowych przechodniów. O znaczeniu i istocie przestrzeni publicznych decyduje wiele złożonych czynników, wśród których są m.in.: dziedzictwo kulturowe, aspekty społeczne, różnorodność funkcji, estetyka i dostępność. Autorka prezentuje charakterystykę i analizę wybranych przestrzeni publicznych Pragi-Północ w Warszawie. Wnioski z badań pozwalają stwierdzić istotę tworzenia i odtwarzania systemów powiązań przestrzeni publicznych. Ma to na celu określenie propozycji działań projektowych przestrzennych wzmacniających atrakcyjność w odbiorze lokalnej społeczności, sprzyjających integracji społecznej i obejmujących m.in.: place, targowiska, skwery i ulice.

Słowa kluczowe: Praga-Północ, przestrzeń publiczna, życie społeczne.

1. INTRODUCTION

The quality of life in public spaces reflects the quality of life of the individual and of society. W.H. Whyte recognized public moral responsibility to create public spaces that respond to social needs. (Whyte W.H. 1980) The quality of social life in public space is also an expression of the current socio-economic situation and the history of the local community and the inhabited areas. Public spaces of Warsaw's Praga - Północ are testimony to the rich, but also to a great extent complicated and tragic history of Praga. This area is currently undergoing revitalization and contains attractive investment areas. There are numerous modern private and public projects such as: National Stadium, 2nd metro line, Centrum Praskie Koneser or Museum Praskie have improved the image of Praga - Północ.

However, these contemporary changes of a predominantly economic nature did not have a positive impact on the quality of social life in public spaces. The author's many years of research prove that former vital Praga's places have lost their significance in the face of capitalist and global market realities. Public spaces, such as Bazar Różyckiego or Park Praski, which are icons of social life in the city, have become *dead* in the sociological aspect. In Warsaw's Praga - Północ, a former town with a dominant trade function, it is in vain to look for a real and large marketplace, and almost the only remnant of this function is the name of the main Praga's street - Targowa Street.

2. RESEARCH OBJECTIVE AND METHODOLOGY

The aim of the study was to determine the quality of social life in selected public spaces of Warsaw's Praga - Północ. The author attempts to describe the reasons of public spaces condition and attractiveness in the social aspect and to find design solutions to improve the current situation. The scope of research included the most important public spaces of Praga - Północ: Bazar Różyckiego, Targowa Street, Plac Wileński, Plac Veteranów 1863, Florianska Street, but also commercial places like, Centrum Praskie Koneser. The selected cases are discussed in the article. The implementation of the study is based on the empirical method: literature on the subject has been sought, collected and studied. Plans, cartographic sources, satellite images, archival and current documents were analyzed. A rich photographic documentation presenting changes in the space of places against the passage of time, at different times of the year, different times and circumstances has been made between 2014 - 2019. The observations carried out during this period evaluated the state of public spaces, their users, the nature of places, the way they were used and social significance, which led to conclusions defining improvement actions.

3. RESEARCH OBJECTIVE AND METHODOLOGY

Analysis of the social life quality in public spaces in Warsaw's Praga - Północ requires determining what public space is. It is also necessary to separate places from the city structure that constitute or may be such a function. This is important due to the subsequent determination of potential, development directions and basic urban design assumptions.

The Charter of Public Spaces describes public space, *as a shared good, deliberately shaped by human, in accordance with social principles and values - serving the needs of local and supra-local communities.* (Public Space Card 2009). According to the Act on spatial planning and development: *An area of special importance for meeting the needs of residents, improving their quality of life and conducive to establishing social contacts due to its location and functional and spatial features, determined in the study of conditions and directions of spatial development.*

Referring to the publication of Kazimierz Wejchert, this is a public space not only for residents, characterized by the intensity of urban life and the concentration of important objects of social, cultural and architectural importance (Wejchert 1993). Piotr Lorens also notes that the way the device and location in the urban structure are important for the attractiveness of the place (Lorens, Martyniuk - Pęczek 2010).

When analyzing the concept of the city's structure in terms of sociology, one should notice the basic type of relationship system that combines three elements: work, housing and services (Jałowicki, Szczepański 2005). Based on this, you can create a model that illustrates both communication and pedestrian traffic in the city. This aspect also makes it possible to understand why some of the important public spaces in Praga - Północ have a dominant communication function or are interchanges. This is largely related to the collapse of industry and free trade, which were the leading functions of the district, and consequently also to the liquidation of factories such as Żerań FSO and marketplaces, which constituted a source of income and employment for most of the district's residents. This problem deepened because of the unlimited suburbanization process for cheaper suburban areas of right-bank Warsaw. This dominated the transit and communication role of Praga - Północ, which became a transfer point. He travels there daily to workplaces located in the left-bank Warsaw, the population of districts: Białołęka, Targówek and suburban towns located along the railway line to small towns: Tłuszcz or Wołomin.

In the city's structure, human needs a clear environment in which roads lead to goals and nodal points can be distinguished (Lynch 2011). Unfortunately, in the urban tissue of Praga, the desaturations *melt* or become interchange points, and the dominant function of communication significantly and not very favorably affects the quality of life in public spaces. According to Zygmunt Bauman, public spaces *are rapidly shrinking and disappearing, the community created by the city's inhabitants is breaking down, as well as divisions and segregation* (Bauman 2000).

Social life in public spaces is characterized by two tendencies. The first is opening to the world implemented, among others in high-quality public spaces, and the other closing the world due to actual or fictitious dangers (Pluta 2014). Therefore, the contemporary need to be in public spaces is important. It may result from the following motivations: *willingness to be among other people, a sense of bond and belonging* (Gyrkovich 2005). J. Gehl defines the primary role of social relations in shaping the city's structure: *Life first, then spaces, and finally buildings, in reverse order it never works* (Gehl 1996).

4. QUALITY OF SOCIAL LIFE IN THE ASPECT OF THE PLACE HISTORY

Today, the Praga - Północ district, and formerly a separate city independent of the capital, no longer has "spatial features" of former splendor associated with the noble estates of Tyszkiewicz, Branicki or Krasicki. It was not until 1791 that Praga was incorporated into Warsaw. Unfortunately, later history delayed the further development of the then city - Praga, and contributed to its downfall and therefore, degradation. In 1794 in the aftermath of the Kościuszko Uprising, the mass murder of civilians - Rzeź Pragi took place - the city was completely burned by the army of General Alexander Suvorov, and half of the inhabitants were murdered. The district was later significantly damaged during the construction of Napoleonic fortifications in the years 1806-1811. Most buildings were demolished, including the church and both Bernardine Monasteries.

During the Uprising - Powstanie Listopadowe [tłum. November Uprising] in 1831 Praga and the surrounding area played an important role as a battlefield, including Battles for Olszynka Grochowska. Until the second half of the 19th century, Praga was alternately destroyed and rebuilt. Improvement of communication and economic revival was brought by the construction in 1859 - 64 by S. Kierbedź of a permanent bridge across the Vistula River and new railway lines and stations Dworzec Petersburski and Dworzec Terespolski. In the second half of the 19th century and at the beginning of the 20th century, the district intensively developed - mainly industrial. Praga became the second industrial district after Wola of Warsaw with factories such as: Steel Factory and Armory Factory or Car Factory.

The destruction of World War II affected Praga much less than the left-bank districts of the capital, that is why it is so important to save valuable urban tissue from degradation. For comparison, the left-bank buildings of Warsaw were demolished during World War II in 85%, Praga only in 25% - mainly industry. (Jarecka - Bidzińska 2018) According to D. Bartoszewicz, authentic urban tissue illustrates the interesting process of spatial transformation of the city of the nineteenth and twentieth centuries (Bartoszewicz 2009)

Fig. 1. Targowa Street. Source: E. Jarecka – Bidzińska
Ryc. 1. skrzyżowanie ul. Żąbkowskiej z ul. Targową oraz przejście dla pieszych w kierunku Bazaru Różyckiego, X 2018. Źródło: E. Jarecka - Bidzińska

Fig. 2. Bazar Różyckiego Source: E. Jarecka – Bidzińska
Ryc. 2. Bazar Różyckiego, X 2018. Źródło: E. Jarecka - Bidzińska]

5. BAZAR RÓŻYCKIEGO – A HISTORIC MARKET

It is a place with several hundred years of trade tradition. The population of Praga had supplied Warsaw with food and other products until the political transformation in the 20th century. At the turn of the 19th and 20th centuries, trade along the main streets of Praga was organized, resulting in the Różycki Bazaar (Ryc. 2). A bazaar for retail merchants was located between Targowa (Ryc.1), Żąbkowska (Ryc. 3) and Brzeska Streets. It was founded by Julian Różycki, a pharmacist and investor. This private investment allowed for a different historic development of Targowa Street, including new buildings in the frontages, a linear square and a horse tram.

Currently, the bazaar is one of the now non-existent many Praga marketplaces. Its technical condition is very bad, and the differences in the concept of market renewal between a private investor and the local government do not allow for a complete change. Trade in this space is "dying" and the sales offer does not reflect modern demand. There are also no products or services dedicated to tourists who visit the bazaar in large numbers looking for *genius loci* with great interest. Recently, the reconstruction of a part of the land belonging to the city began.

6. WILEŃSKI SQUARE – A TRANSITION NODE

It is a space with a dominant communication function. The square is located at the intersection of the main roads of Targowa Street and Aleja Solidarności. It is a concentration of all types of public transport, including metro and rail. At the intersection there are 4 objects significant in terms of function: Vilnius Railway Station with shopping center, main post office and historic Railway Directorate Building - headquarters of PKP Linie Kolejowe S.A. and orthodox church Metropolitan Cathedral. St. Mary Magdalene. The space used to have its characteristic element - the Brotherhood of Arms Monument in the local term - *Four Sleeping*. As a result of social protests, the monument, as a symbol of Stalinism, did not return to the square after modernization. At this intersection, Targowa Street has several lanes in each direction, where traffic, noise, heat island and pollution are the highest in the district. The opening of the second metro line changed the shape of the square. The city space was located next to the church building. The square with greenery, small architecture and entrance shelters to the metro station was modernized. This did not significantly affect the quality of life in this space, which, due to the nuisance of the environment and the lack of services located right next to the square, remains "dead". This is an extremely negative phenomenon, because in the opinion of most long - time residents of Praga it is the center of the district.

7. ATTRACTIVENESS OF GENERAL JOSEPH HALLER'S SQUARE

It is the only urban space in Praga that is almost fully socially attractive. The Praga II estate project was created by Jerzy Gieysztor, president of the Association of Polish Architects. The central place

in urban composition is Joseph Haller Square designed in the socialist realist style. It was a project that had a unique architecture, neighborhood building scale, greenery, pump room and fountain in the square, rows of trees along the streets, individual traffic lanes and numerous services located in the frontage of the square or its close surroundings. The rich social infrastructure includes: shops, small services, restaurants, clinics, a library, an office, kindergartens, nurseries and a school. All this makes the area self-sufficient and extremely attractive. Low traffic and a large proportion of greenery contrast with the Vilnius Square. The small current investments in the town square brought positive results: a new entrance to the nearby Zoological Garden and the first urban graduation towers in Warsaw were introduced, which contributes to good quality of social life.

8. SQUARE OF CENTRUM PRASKIE KONESER – COMMERCIAL SPACE

Koneser Square (Ryc.4.) is a testimony of contemporary changes in the urban space. It was created in a post-industrial area revitalized by a private investor in the place of the former Warsaw Vodka Factory "Koneser". The history of these plants dates back to 1918. As part of the contemporary investment, characteristic historic buildings have been adapted, some of which present high architectural values in the neo-Gothic style. The area has been supplemented with new residential and office buildings. As part of the assumption, the Vodka Museum was established in the former rectification building, while offices, shops, services and restaurants with café gardens were established in other buildings. The service offer also includes a sports club, shopping center with underground garage, art galleries and Google's start-up center. The facilities were commissioned in stages - the last in 2019. The entire area inside the complex is fully pedestrian-free. Movement in space is undisturbed, conducive to contemplation, social gatherings, and street performance events. The vast majority of users come by individual transport and use the underground garage. High quality of space, artistic dimension, exclusion from traffic, a wide range of services adjusted to the needs of the customer, but also a variety of functions, including the workplace. The author's latest research shows that this space is extremely attractive and, as a consequence, no other public space can compete with it. Last year, the outflow of users from other spaces - public Praga - Północ to the Koneser's Square can be observed.

Fig. 3. Żąbkowska Street. Source: E. Jarecka – Bidzińska

Ryc. 3. ul. Żąbkowska, X 2018. Źródło: E. Jarecka - Bidzińska

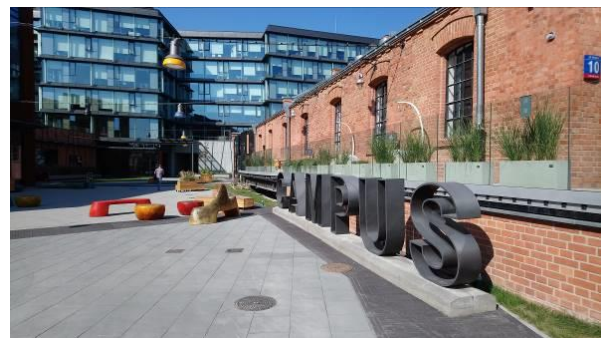

Fig. 4. Centrum Praskie Koneser Source: E. Jarecka – Bidzińska

Ryc. 4. Centrum Praskie Koneser, X 2018. Źródło: E. Jarecka - Bidzińska]

9. CONCLUSIONS

The study (Ryc. 5) is an analytical starting material for further projects and spatial decisions. It presents the possibilities of connecting various public spaces into a coherent and legible system. This provides valuable knowledge on how to use the potential of existing infrastructure. However, this scheme requires development in the form of detailed studies and analyzes of urban detail, communication solutions, greenery and functional structure. Important in creating a good quality of social

life in public space is adapting places to the changing needs of residents and economic realities and using the unique identity of the area. Care of high aesthetic places and their functionality encourages people to use public spaces. It also creates the possibility of identification in the city space by clearly distinguishing elements of urban composition (Wejchert 1984). All this builds social impressions and emotions, and consequently the identity of the place and the genius - loci. This creates the opportunity to strengthen bonds among the local community and its identification with the district.

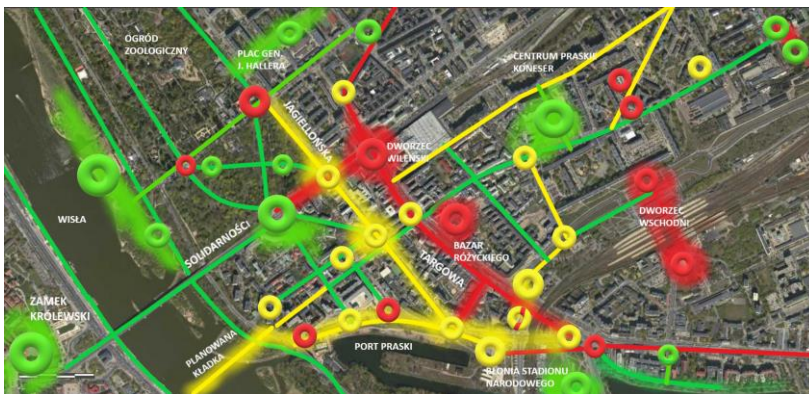

Fig. 5. Valorisation of public places, Source: E. Jarecka – Bidzińska with Geoportal,

Ryc. 5. Autorska waloryzacja przestrzeni publicznych, Źródło: E. Jarecka – Bidzińska z wykorzystaniem Geoportalu, czerwony – istniejące – nieatrakcyjne, wymagające naprawy przestrzenie, koła żółte - proponowane, zielone - istniejące atrakcyjne

It is also important that areas covered by processes and investments in urban spaces should have valid local spatial development plans. These documents formally define the basic issues of spatial order, building intensity or the share of biologically active surface. It allows, among others for preservation of undeveloped public spaces, proper introduction of greenery in areas deprived of it.

In addition, according to the theory of J. Jacobs, public spaces should have a variety of buildings not only in functional terms, but also in terms of architecture and history (Jacobs 1961). Therefore, providing a proper form of protection in the form of the Culture Park of the Old Praga area, which concentrates the most important socially important places, is at least advisable.

An additional convenience would be greenery and small architecture facilities: benches, flower pots, pergolas, dustbins, bus shelters, charging stations for electric vehicles and telephones, bicycle stands, seats, deckchairs, fountains, drinking water sources, information systems, cafe gardens, sculptures, street art and others. Current problems of big cities related to the environment, global warming and smog force local governments to seek pro-ecological solutions. Some of them can be used in Warsaw's Praga - Północ, among others: green walls and terraces, plant-architectural hybrids, pocket parks, social gardens, green tracks, flower meadows, street retention canals and renewable energy sources.

Also taking into account the contemporary needs of young generations related to technological development, solutions in the smart cities genre should be considered, including, for example, the introduction of mobile applications providing augmented reality and all necessary data regarding the selected object. In the context of contemporary, business-efficient commercial solutions in urban spaces, unusual public or public-private solutions should be sought that will harmonize and at the same time respond to these unmet social needs.

10. SUMMARY

An extremely difficult task facing the local government and the district council is to see the contrasts and illusory similarities between public and commercial spaces. The latter are currently the greatest threat to the actual quality of social life in the district. High aesthetics, a rich program of

free animations and events, a full spectrum of various functions from high standard residential buildings to museums, restaurants, art galleries and even workplaces in the form of start-up office centers. Places that attract tourists and residents of other districts. Unfortunately, this can be called the phenomenon of osmosis in urban planning. It is certainly a picture of contemporary realities with which public investments and spaces cannot compete.

The only possible solution seems to be the system of public space connections proposed by the author. The creation of such a system allows the reversal of the phenomenon of osmosis and the creation of a single organism, where, with the help of urban connected vessels there will be an undisturbed drift of the community. This theoretically should facilitate and encourage users to move between different public spaces. In practice, these would be streets with calmed Woonerf traffic, changes in the existing street development in the form of traffic restrictions, adaptation to the needs of pedestrians, cyclists and especially disabled people.

JAKOŚĆ ŻYCIA SPOŁECZNEGO W WYBRANYCH PRZESTRZENIACH PUBLICZNYCH WARSZAWSKIEJ PRAGI-PÓŁNOC

1. WPROWADZENIE

Jakość życia w przestrzeniach publicznych odzwierciedla jakość życia jednostki oraz społeczeństwa. W.H. Whyte uznawał, iż jest moralna odpowiedzialność, aby tworzyć przestrzenie publiczne, które są odpowiedzią na potrzeby społeczne. (Whyte W.H. 1980) Jakość życia społecznego w przestrzeni publicznej jest też wyrazem aktualnej sytuacji społeczno – gospodarczej oraz dziejów lokalnej społeczności i obszarów przez nią zamieszkałych. Przestrzenie publiczne warszawskiej Pragi-Północ są świadectwem bogatej, ale też w dużej mierze trudnej i tragicznej historii Pragi. Obszar ten obecnie poddany jest rewitalizacji i zawiera atrakcyjne inwestycyjnie tereny, a liczne współczesne prywatne i publiczne realizacje takie jak: Stadion Narodowy, II linia metra, Centrum Praskie Koneser czy Muzeum Pragi wpłynęły korzystnie na poprawę wizerunku Pragi-Północ.

Jednakże te współczesne zmiany o przeważającym charakterze gospodarczym nie wpłynęły pozytywnie na jakość życia społecznego w przestrzeniach publicznych. Wieloletnie badania autorki dowodzą, że dawne witalne praskie miejsca straciły swoje znaczenie w obliczu kapitalistycznych i globalnych realiów rynkowych. Przestrzenie publiczne takie, jak Bazar Różyckiego czy Park Praski, stanowiące ikony życia społecznego w mieście, stały się *martwe* w aspekcie socjologicznym. Na warszawskiej Pradze-Północ, dawnym miasteczku z dominującą funkcją handlową, na próżno szukać prawdziwego i dużego targowiska, a niemal jedyną pozostałością tej pełnej kolorytów funkcji jest nazwa głównej ulicy praskiej – ulica Targowa.

2. CEL I METODYKA BADAŃ

Celem badań było określenie jakości życia społecznego w wybranych przestrzeniach publicznych Pragi-Północ. Autorka podejmuje próbę opisaną przyczyn zaistniałego stanu przestrzeni publicznych w aspekcie społecznym oraz znalezienia rozwiązań projektowych sprzyjających poprawie aktualnej sytuacji. Zakres badań obejmował najważniejsze przestrzenie publiczne Pragi-Północ: Bazar Różyckiego, ulicę Targową, Plac Wileński, Plac Weteranów 1863r., ul. Floriańską, ale też miejsca komercyjne jak, Plac Konesera. W artykule omówione zostały wybrane przypadki. Realizacja opracowania opiera się na metodzie empirycznej: poszukiwano, zbierano i studiowano literaturę przedmiotu. Analizowano plany, źródła kartograficzne, zdjęcia satelitarne, archiwalne i obecne dokumenty. Wykonano też między 2014 – 2019r. bogatą dokumentację zdjęciową prezentującą zmiany w przestrzeni miejsc wobec upływu czasu, o różnych porach roku, odmiennych godzinach

i okolicznościach. Poprzez prowadzone w tym okresie obserwacje oceniono stan przestrzeni publicznych, ich użytkowników, charakter miejsc, sposób korzystania z nich oraz znaczenie społeczne, co doprowadziło do wniosków określających działania poprawy.

3. PRZESTRZENIE PUBLICZNE – STAN BADAŃ

Analiza jakości życia społecznego w przestrzeniach publicznych na warszawskiej Pradze-Północ wymaga określenia, czym jest przestrzeń publiczna. Niezbędne jest też wyodrębnienie ze struktury miasta miejsc, które stanowią bądź mogą stanowić taką funkcję. Jest to istotne ze względu na późniejsze wyznaczenie potencjału, kierunków rozwoju oraz podstawowych urbanistycznych założeń projektowych.

W Karcie Przestrzeni Publicznych opisano przestrzeń publiczną *jako dobro wspólnie użytkowane, celowo kształtowane przez człowieka, zgodnie ze społecznymi zasadami i wartościami – służące zaspokojeniu potrzeb społeczności lokalnych i ponadlokalnych*. (Karta Przestrzeni Publicznej 2009). Według Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym: *Obszar o szczególnym znaczeniu dla zaspokajania potrzeb mieszkańców, poprawy jakości ich życia i sprzyjający nawiązywaniu kontaktów społecznych ze względu na jego położenie oraz cechy funkcjonalno – przestrzenne, określony w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy*.

Nawiązując do publikacji Kazimierza Wejcherta jest to przestrzeń ogólnodostępna nie tylko dla lokalnych mieszkańców, cechująca się intensywnością życia miejskiego oraz koncentracją ważnych o znaczeniu społecznym, kulturalnym i architektonicznym obiektów (Wejchert 1993). Piotr Lorens zauważa również, że znaczenie dla atrakcyjności miejsca mają sposób urządzenia i lokalizacja w strukturze miejskiej (Lorens, Martyniuk - Pęczek 2010).

Analizując pojęcie struktury miasta pod względem socjologicznym należy zauważyć podstawowy typ układu relacji, która łączy trzy elementy pracę, mieszkanie i usługi (Jałowiecki, Szczepański 2005). Można na podstawie tego stworzyć model, który obrazuje ruch zarówno komunikacyjny, jak i pieszy w mieście. Ten aspekt też pozwala zrozumieć, dlaczego część ważnych przestrzeni publicznych na Pradze-Północ ma dominującą funkcję komunikacyjną bądź stanowi węzły przesiadkowe. Jest to w dużej mierze związane z upadkiem przemysłu i wolnego handlu, które były wiodącymi funkcjami dzielnicy, w konsekwencji także z likwidacją fabryk takich jak Żerań FSO oraz targowisk, co stanowiło źródło dochodu i zatrudnienia dla większości mieszkańców dzielnicy. Problem ten pogłębił się w efekcie nieograniczonego procesu suburbanizacji na tańsze obszary podmiejskie prawobrzeżnej Warszawy. Zdominowało to tranzytową i komunikacyjną rolę Pragi-Północ, która stała się punktem przesiadkowym. Przemieszcza się tam codziennie do miejsc pracy zlokalizowanych w lewobrzeżnej Warszawie, ludność dzielnic Białołęki, Targówka i podmiejskich miejscowości położonych wzdłuż linii kolejowej do Tłuszcza, w tym m.in. z Wołomina.

Człowiek potrzebuje w strukturze miasta czytelnego otoczenia, w którym drogi prowadzą do celów, a punkty węzłowe dają się wyodrębnić (Lynch 2011). Niestety w tkance urbanistycznej Pragi destynacje *rozpływają się* bądź stają się nimi punkty przesiadkowe, a dominująca funkcja komunikacji znacząco i niezbyt korzystnie wpływa na jakość życia w przestrzeniach publicznych. Według Zygmunta Baumana przestrzenie publiczne: *szybko kurczą się i zanikają, następuje rozpad wspólnoty tworzonej przez mieszkańców miasta oraz podziały i segregacja* (Bauman 2000).

Życie społeczne w przestrzeniach publicznych charakteryzują dwie tendencje. Pierwszą jest otwieranie się na świat realizowane m.in. w wysokiej jakości przestrzeniach publicznych, a drugą zamykanie się na świat ze względu na faktyczne bądź fikcyjne niebezpieczeństwa (Pluta 2014). Istotna jest zatem współczesna potrzeba przebywania w przestrzeniach publicznych. Wynikać może ona z następujących motywacji *chęć przebywania wśród innych ludzi, poczucie więzi i przynależności* (Gyurkovich 2005). J. Gehl określa nadrzędną rolę relacji społecznych w kształtowaniu struktury miasta: *Najpierw życie, potem przestrzeń, a na końcu budynki, w odwrotnej kolejności to nigdy nie działa* (Gehl 1996).

4. JAKOŚĆ ŻYCIA SPOŁECZNEGO W ASPEKTCIE HISTORII MIEJSCA

Dziś dzielnica Praga-Północ, a niegdyś odrębne niezależne od stolicy miasto nie ma już przestrzennych znamion dawnej świetności, związanej ze szlacheckimi posiadłościami Tyszkiewiczów, Branickich czy Krasickich. W 1791r. Praga została włączona do Warszawy. Niestety późniejsze dzieje opóźniły dalszy rozwój ówczesnego miasta - Pragi i przyczyniły się do jej upadku, a w konsekwencji degradacji. W 1794r. w następstwie Insurekcji kościuszkowskiej miała miejsce Rzeź Pragi – miasto zostało doszczętnie spalone przez wojska gen. Aleksandra Suworowa, a połowę mieszkańców wymordowano. Dzielnica została w okresie późniejszym również znacznie zniszczona w trakcie budowy fortyfikacji napoleońskich w latach 1806-1811r. Rozebrano wówczas większość zabudowy, w tym kościół i oba klasztory bernardyńskie.

Podczas Powstania Listopadowego w 1831r. Praga wraz z okolicami odegrały istotną rolę jako teren walk, m.in. Bitwy o Olszynkę Grochowską. Do II połowy XIX w. Praga na przemian była niszczone i odbudowywana. Poprawę skomunikowania i ożywienie gospodarcze przyniosła budowa w 1859 – 64r. przez S. Kierbedzia stałego mostu przez Wisłę oraz nowych linii kolejowych i dworców Petersburskiego i Terespolskiego. W II połowie XIX w. i na początku XX w. nastąpił intensywny rozwój dzielnicy – głównie przemysłowy. Praga stała się drugą po Woli dzielnicą przemysłową Warszawy z zakładami takimi, jak: Stalownia i Zbrojownia czy Fabryka Samochodów Osobowych.

Zniszczenia II wojny światowej dotknęły Pragę w dużo mniejszym stopniu niż lewobrzeżne dzielnice stolicy, dlatego tak ważne jest, aby ocalić od degradacji wartościową autentyczną tkankę miejską. Lewobrzeżna zabudowa Warszawy dla porównania została zburzona w czasie II wojny światowej w 85%, Praga jedynie w 25% - w tym głównie przemysł. (Jarecka – Bidzińska 2018) Według D. Bartoszewicz autentyczna tkanka miejska obrazuje ciekawy proces przekształceń przestrzennych miasta XIX – XX w. (Bartoszewicz 2009)

5. BAZAR RÓŻYCKIEGO – HISTORYCZNE TARGOWISKO

Jest miejscem o kilkusetletniej tradycji handlowej (Ryc. 2). Ludność Pragi, aż do przemiany ustrojowej w XX w. zaopatrywała Warszawę w żywność i inne produkty. Na przełomie XIX i XX w. uporządkowany został handel wzdłuż głównych ulic Pragi, w efekcie czego powstał Bazar Różyckiego. Pomiędzy ulicami Targową, Ząbkowską (Ryc. 3) i Brzeską zlokalizowano bazar dla kupców detalicznych. Założył go Julian Różycki, warszawski drogista. Ta prywatna inwestycja pozwoliła na inne zagospodarowanie ulicy Targowej (Ryc. 1) z uwzględnieniem nowej zabudowy w pierzejach, liniiowo skweru oraz tramwaju konnego.

Obecnie bazar jest jedynym z niegdyś wielu targowisk Pragi. Jego stan techniczny jest bardzo zły, a różnice w koncepcji odnowy targowiska między prywatnym inwestorem a samorządem gminy nie pozwalają na zmianę. Handel w tej przestrzeni „zamiera”, a oferta sprzedaży nie odzwierciedla współczesnego popytu. Nie ma też produktów czy usług dedykowanych dla turystów, którzy dość licznie odwiedzają bazar z wielkim zainteresowaniem szukając *genius loci* miejsca. Obecnie rozpoczęła się przebudowa w części należącej do miasta.

6. PLAC WILEŃSKI – WĘZEL PRZESIADKOWY

Stanowi on przestrzeń o dominującej funkcji komunikacyjnej. Plac znajduje się przy skrzyżowaniu głównych dróg ul. Targowej i al. Solidarności. Jest to koncentracja wszystkich rodzajów transportu publicznego również z metrem i koleją. Przy skrzyżowaniu znajdują się 4 znaczące ze względu na funkcję obiekty: Dworzec Wileński z centrum handlowym, główny urząd pocztowy oraz zabytkowe Gmach Dyrekcji Kolei – siedziba PKP Linie Kolejowe S.A. i cerkiew Katedra Metropolitalna pw. św. Marii Magdaleny. Przestrzeń dawniej posiadała swój element charakterystyczny – Pomnik Braterstwa Broni w lokalnym określeniu - *Czterech Śpiących*. W efekcie protestów społecznych monument jako symbol stalinizmu nie wrócił na plac po modernizacji. Ulica Targowa ma w tym skrzyżowaniu kilka pasów w każdą stronę, a natężenie ruchu, hałas, wyspa ciepła i zanieczyszczenia są najwyższe w dzielnicy. Wprowadzenie II linii metra wpłynęło na zmianę w kształtowaniu tego placu.

Przestrzeń miejską zlokalizowano obok budynku cerkwi. Zmodernizowano plac, wprowadzono zielen, małą architekturę i wiaty wejściowe do stacji metra. Nie wpłynęło to znacząco na jakość życia w tej przestrzeni, która ze względu na uciążliwość otoczenia oraz brak usług znajdujących się tuż przy placu, pozostaje *martwa*. Jest to niezwykle negatywne zjawisko, ponieważ według opinii większości ankietowanych mieszkańców Pragi jest to centrum dzielnicy.

7. ATRAKCYJNOŚĆ PLACU GEN. JÓZEFA HALLERA

Stanowi on jedyną niemal w pełni atrakcyjną społecznie przestrzeń miejską. Projekt Osiedle Praga II powstało według projektu prezesa warszawskiego oddziału SARP Jerzego Gieysztora. Centralnym miejscem założenia jest plac Hallera zaprojektowany w stylu socrealistycznym. Był to projekt, który przewidywał zarówno unikalną architekturę, sąsiedzką skalę zabudowy, zielen, pijalnię wód i fontannę na placu, szpalery drzew wzdłuż ulic, pojedyncze pasy ruchu drogowego oraz liczne usługi znajdujące się w pierzejach placu, bądź jego bliskim otoczeniu. Bogata infrastruktura społeczna obejmuje: sklepy, drobne usługi, restauracje, przychodnie, bibliotekę, urząd, przedszkola, żłobki, szkołę – wszystko to powoduje, że obszar jest samowystarczalny i niezwykle atrakcyjny. Niskie natężenie ruchu i duży udział powierzchni biologicznie czynnej stanowią kontrast do przypadku Placu Wileńskiego. Niewielkie obecne działania w przestrzeni miejskiej placu przyniosły korzystne skutki: wprowadzono nowe wejście do Ogrodu Zoologicznego znajdujące się na wprost placu oraz pierwsze w Warszawie tężnie miejskie, co sprzyja dobrej jakości życia społecznego.

8. PLAC CENTRUM PRASKIEGO KONESER – PRZESTRZEŃ KOMERCYJNA

Plac Konesera (Ryc. 4.) jest świadectwem współczesnych przemian w przestrzeni miejskiej. Powstał na zrewitalizowanym przez prywatnego inwestora terenie poprzemysłowym w miejscu dawnej Warszawskiej Wytwórni Wódek Koneser. Historia tych zakładów sięga 1918r. W ramach współczesnej inwestycji zaadaptowano charakterystyczne zabytkowe budynki, z których część prezentuje wysokie walory architektoniczne w stylu neogotyckim. Obszar został uzupełniony o nową zabudowę mieszkalną i biurową. W ramach założenia w dawnym budynku rektyfikacji powstało Muzeum Wódki, a w pozostałych obiektach biura, sklepy, usługi i restauracje z ogródkami kawiarnianymi. Oferta funkcji obejmuje również klub sportowy, centrum handlowe z podziemnym garażem, galerie sztuki oraz centrum start – up firmy Google. Obiekty były oddawane do użytku etapami – ostatnie w roku 2019. Cały teren wewnątrz kompleksu jest w pełni wyłączony z ruchu kołowego. Ruch w przestrzeni odbywa się w sposób niezakłócony, sprzyja kontemplacji, spotkaniom towarzyskim, wydarzeniom typu street performance. Użytkownicy w znacznej większości przyjeżdżają transportem indywidualnym i korzystają z garażu podziemnego. Wysoka jakość przestrzeni, artystyczny wymiar, wyłączenie z ruchu kołowego, bogata oferta usług dostosowanych do potrzeb odbiorcy, ale też różnorodność funkcji, w tym miejsca pracy. Z najnowszych badań autorki wynika, że przestrzeń ta jest niezwykle atrakcyjna, a w konsekwencji żadna inna przestrzeń publiczna nie może z nią konkurować. W ostatnim roku zaobserwować można zjawisko odpływu użytkowników z innych przestrzeni – publicznych Pragi-Północ np. ulicy Ząbkowskiej (Ryc. 3) na rzecz Placu Konesera.

9. WNIOSKI

Powyższe opracowanie (Ryc. 5) stanowi analityczny materiał wyjściowy do dalszych projektów oraz decyzji przestrzennych. Prezentuje ono możliwości połączeń różnych przestrzeni publicznych w spójny i czytelny system. Stanowi to cenną wiedzę na temat wykorzystania potencjału istniejącej infrastruktury. Schemat ten wymaga jednak rozwinięcia w postaci szczegółowych opracowań i analiz detalu urbanistycznego, rozwiązań komunikacyjnych, zieleni oraz struktury funkcjonalnej.

Istotne w działaniu na rzecz dobrej jakości życia społecznego w przestrzeni publicznej jest: dostosowanie miejsc do zmieniających się potrzeb mieszkańców i realiów gospodarczych oraz wykorzystanie unikalnej tożsamości obszaru. Dbałość o wysoką estetykę miejsc oraz ich funkcjonalność zachęca do korzystania z przestrzeni publicznych. Stwarza to również możliwość identyfikacji

w przestrzeni miasta przez czytelne rozróżnienie elementów kompozycji urbanistycznej (Wejchert 1984). Wszystko to buduje wrażenia i emocje społeczne, a w konsekwencji tożsamość miejsca, *genius – loci*. Stwarza to możliwość wzmocnienia więzi wśród lokalnej społeczności, która łatwiej identyfikuje się z dzielnicą.

Ważne jest również, aby obszary objęte działaniami w przestrzeniach miejskich miały obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Dokumenty te w sposób formalny określają zasadnicze kwestie dotyczące ładu przestrzennego, intensywności zabudowy czy udziału powierzchni biologicznie czynnej. Pozwala to m.in. na zachowanie przestrzeni publicznych niezabudowanych, właściwe wprowadzanie zieleni na obszarach jej pozbawionych.

Ponadto zgodnie z teorią J. Jacobs przestrzenie publiczne powinny posiadać różnorodną zabudowę nie tylko pod względem funkcjonalnym, ale również architektonicznym i historycznym (Jacobs 1961). A zatem objęcie właściwą formą ochrony w postaci Parku Kultury obszaru Starej Pragi, który koncentruje najważniejsze pod względem społecznym miejsca, jest co najmniej wskazane.

Dodatkowym udogodnieniem byłyby zieleń i obiekty małej architektury: ławki, donice, pergole, śmietniki, wiaty przystankowe, stacje ładowania pojazdów elektrycznych i telefonów, stojaki rowerowe, siedziska, leżaki, fontanny, źródła wody pitnej, systemy informacji, ogródki kawiarniane, rzeźby, street art i inne. Aktualne problemy wielkich miast związane ze środowiskiem, globalne ocieplenie i smog zmuszają samorządy do poszukiwania rozwiązań proekologicznych. Część z nich można zastosować na warszawskiej Pradze-Północ m.in.: zielone ściany i tarasy, hybrydy roślinno – architektoniczne, parki kieszonkowe, ogrody społeczne, zielone torowiska, łąki kwietne, kanały retencyjne ulic, czy odnawialne źródła energii.

Uwzględniając również współczesne potrzeby młodych pokoleń związane z rozwojem technologicznym, należy rozważyć rozwiązania w gatunku smart cities w tym np. wprowadzenie mobilnych aplikacji udostępniających poszerzoną rzeczywistość i wszelkie potrzebne dane dotyczące wybranego obiektu. W kontekście współczesnych, skutecznych biznesowo rozwiązań komercyjnych w przestrzeniach miejskich, należy szukać nietypowych rozwiązań publicznych bądź publiczno – prywatnych, które będą współgrały, a jednocześnie odpowiadały na te niespełnione potrzeby społeczne.

10. PODSUMOWANIE

Niezwykle trudnym zadaniem, które stoi przed lokalnym samorządem i radą dzielnicy, jest dostrzeżenie kontrastów i złudnych podobieństw między przestrzeniami publicznymi a komercyjnymi. Te drugie stanowią obecnie największe zagrożenie dla faktycznej jakości życia społecznego w dzielnicy. Wysoka estetyka, bogaty program bezpłatnych animacji i eventów, pełne spectrum różnorodnych funkcji od zabudowy mieszkalnej w wysokim standardzie do muzeów, restauracji, galerii sztuki, a nawet miejsc pracy w postaci centrów biurowych typu start – up. Miejsca, które przyciągają turystów i mieszkańców innych dzielnic. Niestety można to nazwać zjawiskiem *osmozy w urbanistyce*. To z pewnością obraz współczesnych realiów, z którymi publiczne inwestycje i przestrzenie nie mogą konkurować.

Jedynym możliwym rozwiązaniem wydaje się zaproponowany przez autorkę system powiązań przestrzeni publicznych. Stworzenie takiego systemu pozwala na odwrócenie zjawiska *osmozy* i stworzenie jednego organizmu, gdzie dzięki *urbanistycznym naczyniom powiązanym* nastąpi niezakłócone *dryfowanie* społeczności. To teoretycznie powinno ułatwić i zachęcić użytkowników do przemieszczania się pomiędzy różnymi przestrzeniami publicznymi. W praktyce byłyby to ulice o uspokojonym ruchu typu Woonerf, zmiany w dotychczasowym zagospodarowaniu ulic w postaci ograniczenia ruchu kołowego, dostosowania do potrzeb pieszych, rowerzystów i w szczególności osób niepełnosprawnych.

BIBLIOGRAPHY

- Biegański L., Buczek G., Gzell S., Kowalewski A., Markowski T., Cichy-Pazder E., Karta Przestrzeni Publicznej (2009) III Kongres Urbanistyki Polskiej ZMP i TUP, Poznań
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
- Bartoszewicz D. (2009) Rewitalizacja warszawskiej Pragi: przekształcanie zdegradowanej przestrzeni wielkomiejskiej w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe, IGPIIM, Warszawa
- Bauman Z. (2000), Globalizacja, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa
- Brylski P. (2017), Plac gen. Józefa Hallera, <https://placwarszawy.pl/pl/plac-gen.-jozefa-hallera/plac/14>
- Chmielewski J. M. (2001). Teoria urbanistyki: w projektowaniu i planowaniu miast. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej.
- Gehl J. (1996). Life between buildings: using public space. Arkitektens Forlag, Kopenhaga
- Gyrkovich J., Przestrzeń publiczna – między tradycją i przyszłością, w: Przestrzeń publiczna współczesnego miasta, „Czasopismo Techniczne”, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, numer specjalny, seria „Architektura”, zeszyt 9-A/2005, tom 1, rok 102, Kraków 2005r.
- Jacobs, J. (1961). The death and life of great American cities. Random House, New York
- Jałowiecki B., Szczepański M. S. (2005). Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa
- Jarecka – Bidzińska E. (obroniona w 2018r.) rozprawa doktorska: Praga-Północ w Warszawie jako „dzielnica sztuki” na tle wybranych przykładów z metropolii Europy i Ameryki Północnej, Wydz. Architektury Politechniki Warszawskiej
- Lorens P., J. Martyniuk – Pęczek red., Problemy kształtowania przestrzeni publicznych, wydawnictwo Urbanista Gdańska 2010, Gdańsk
- Lynch K. (1960). The image of the city (Vol. 11). MIT press.
- Pluta K. (2014). Przestrzenie publiczne miast europejskich: projektowanie urbanistyczne. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej.
- Projects for Public Spaces <https://www.pps.org/> dostęp/access 2020-12-07
- Wejchert K. (1984). Elementy kompozycji urbanistycznej. Wydawnictwa Arkady, Warszawa.
- Towarzystwo Urbanistów Polskich <https://www.tup.org.pl> dostęp/access 2020-12-07
- Wejchert K. (1993). Przestrzeń wokół nas, Fibak Norma Press, Katowice
- Whyte W. H. (1980). The social life of small urban spaces. Ingram

AUTHOR'S NOTE

Architect, urban planner with a PhD in technical sciences in the discipline of Architecture and Urban Planning. Head of Postgraduate Studies in Spatial Economy in Practice at the Faculty of Geodesy and Cartography of the Warsaw University of Technology. A specialist in the field of spatial planning, urban and architectural design. Details at: [HTTPS://WWW.GIK.PW.EDU.PL/KGPINSP/KATEDRA/PRACOWNICA-KATEDRY/DR-INZ.-ARCH.-EWA-JARECKA-BIDZINSKA](https://www.gik.pw.edu.pl/KGPINSP/KATEDRA/PRACOWNICA-KATEDRY/DR-INZ.-ARCH.-EWA-JARECKA-BIDZINSKA)

O AUTORZE

Architekt, urbanista z tytułem doktora nauk technicznych w dyscyplinie Architektura i Urbanistyka. Kierownik Studiów Podyplomowych Gospodarka Przestrzenna w Praktyce na Wydziale Geodezji i Kartografii Politechniki Warszawskiej. Specjalista w obszarze planowania przestrzennego, projektowania urbanistycznego i architektonicznego. Szczegóły na stronie: [HTTPS://WWW.GIK.PW.EDU.PL/KGPINSP/KATEDRA/PRACOWNICY-KATEDRY/DR-INZ.-ARCH.-EWA-JARECKA-BIDZINSKA](https://www.gik.pw.edu.pl/KGPINSP/KATEDRA/PRACOWNICY-KATEDRY/DR-INZ.-ARCH.-EWA-JARECKA-BIDZINSKA)

Contact | Kontakt: ewa.bidzinska@pw.edu.pl